

ЦИФРОВА ПЛАТФОРМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена правовому регулюванню цифрових платформ як основних бізнес-інструментів цифрової економіки. Автором висвітлені комерційна та централізована моделі правового регулювання діяльності цифрових платформ. У статті розглянуті правові проблеми, які виникають у зв'язку з функціонуванням цифрових платформ, зокрема, забезпечення рівного доступу до платформи, недопущення монополії на ринках цифрової платформи, необхідність врегулювання нових форм зайнятості через цифрові платформи, забезпечення інформаційної безпеки, конфіденційності особистих даних користувачів платформи.

Ключові слова: цифрова платформа, цифрова економіка, модель правового регулювання, оператор цифрової платформи.

Постановка проблеми. Цифровізація охопила всі сфери суспільного життя. На сьогодні цифрові проекти анонсовані українською владою в освіті, бізнесі, соціальній сфері, медицині, державному управлінні, промисловості. У новій господарській реальності набуває широкого поширення термін «цифрова платформа», який в умовах переходу до цифрової економіки активно вживається у науковій літературі, засобах масової інформації та органами державної влади при плануванні та звітуванні своїй цифровій діяльності.

Саме завдяки цифровим платформам забезпечується переведення в цифру діяльності державних органів, бізнесу. Вони становлять собою інструменти цифрової трансформації соціально-економічних систем всіх рівнів, які реалізують мережеве управління. Функціонування цифрових платформ не обмежене кордонами, не засноване на територіальному принципі, вони можуть працювати будь-де. Фізичне розташування серверів та програмного обладнання, необхідне для роботи цифрової платформи, не має значення для цифрового суспільства, оскільки завдяки мережі Інтернет вона може працювати у будь-якому місці.

Поява цифрових платформ зумовлена розвитком шерінгової економіки – економіки спільного користування, яка змінила підходи до споживання товарів та послуг, передбачає відхід від надспоживання до ощадного спільного споживання ресурсів. У шерінговій економіці, на відміну від традиційної, споживач не визначає, а підлаштовується під надавача послуг [1, с. 2, 4]. Шерінгова економіка як модель «спільної

участі» має характерні риси: характер поведінки клієнтів, застосування засобів комунікації соціальних мереж та онлайн-ових майданчиків, інтеграція виробників товарів та послуг і споживачів, поширення інформаційних та телекомунікаційних технологій, мобільних додатків [1, с. 2–3].

З суто технологічного об'єкта, покликаного структурувати великі масиви даних і процесів, застосувати алгоритмічне регулювання і спростувати задачі аналізу та синтезу ланцюгів доданої вартості, цифрова платформа перетворилася на окремий об'єкт правового регулювання, який володіє притаманними тільки йому особливостями, і потребує відповідного упорядкування правом.

Актуальність правового регулювання діяльності цифрових платформ зумовлюється й ризиками функціонування цифрових платформ для наявних суспільних відносин, соціальних та економічних інститутів. Цифрові платформи як явище існують порівняно не довго, бракує досліджень їх діяльності, не зрозуміло, які соціальні, економічні, політичні наслідки можуть мати місце через десять чи більше років функціонування цифрових платформ. Непередбачуваність впливу цифрових платформ на життя та діяльність суспільства, держави, бізнесу може бути зменшена шляхом своєчасної регламентації правом цього явища, визначення правового статусу цифрових платформ та внесення змін до законодавства.

Аналіз останніх публікацій. У першу чергу цифрові платформи, будучи інструментами економіки цифрової, досліджуються в межах економічних наук. Слід виділити наукові праці Січкаренко К. О

[2], монографію Ляшенко В. І. та Вишневецького О. С. [3], Ярмоленко Ю. О. [4]. Що стосується правових досліджень, зазначимо, що предметом наукових праць були окремі сфери діяльності цифрових платформ, однак не самі вони як правове явище. Приміром, правниками вивчалися питання зайнятості шляхом використання цифрових платформ [5], міжнародні тенденції розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки [6] тощо.

Мета статті – надати визначення терміну «цифрова платформа», описати моделі правового регулювання цифрових платформ, визначити основні проблеми, пов'язані з їх функціонуванням.

Виклад основного матеріалу. Цифрова платформа як технологічне явище визначається через сукупність таких критеріїв: (1) алгоритмізація взаємодії учасників платформи, (2) взаємовигідний характер відносин учасників платформи (принцип «win-win»), (3) питома вага кількості учасників діяльності (масштаб), які використовують платформу, (4) наявність єдиного інформаційного середовища, в якому відбувається взаємодія учасників, і відповідної інформаційно-технологічної інфраструктури, (5) наявність ефекту діяльності у вигляді зниження транзакційних витрат при взаємодії учасників платформи – порівняно з такою ж взаємодією без платформи [7]. Інші дослідники розуміють під цифровою платформою «набір інтегрованих інструментів, заснованих на сучасних цифрових технологіях, використання якого полегшує управління функціонуванням та взаємодією як всередині, так і у зовнішньому середовищі соціально-економічної системи» [8, с. 88].

Однак, наведені визначення поняття «цифрова платформа» містять передусім технологічні характеристики цього явища, в той час як нас цікавлять правові ознаки цифрових платформ, оскільки цифрові платформи становлять собою організаційну макроєдиницю в сучасному цифровому середовищі (умовне місце формування відносин із використанням мережі Інтернет), в межах якої утворюється особливий режим взаємодії – екосистема, яка претендує на самостійний правовий статус і відповідно режим правового регулювання [9, с. 35].

Варто зауважити, що цифрова платформа відрізняється від інших програмних продуктів тим, що її дизайн орієнтований на принципово більш широкий спектр послуг. У тих сферах споживання, де можливо створити єдиний інформаційний простір, а сама послуга (або товар) уніфіковані, конкурувати з цифровими платформами та структурами, побудованими за мережевим принципом, дуже складно. Все, що не базується на складній технології, більш вигідно організувати на основі платформ [2, с. 29].

З точки зору права цифрову платформу слід визначити як програмні або програмно-технічні засоби,

що забезпечують доступ третіх осіб до цифрового середовища, в якому відбувається взаємодія та інша діяльність таких осіб, здійснюється розробка або функціонує їх програмне забезпечення, або реалізуються їх товари, роботи або послуги. Конструювання цього визначення містить і технологічні, і юридичні характеристики, не має обмежень щодо видів діяльності, які можуть здійснюватися через платформу, у ньому підкреслюється момент надання послуг, робіт та продаж товарів через платформу.

Наведене визначення терміну «цифрова платформа» зумовлене метою і завданнями діяльності платформ – створення ними цінності для всіх користувачів платформи, обслуговуванні зв'язків між її користувачами і сприяння обміну інформацією, цінностями, продуктами, послугами, роботами. Із створенням цінності для користувачів тісно пов'язана монетизація діяльності цифрових платформ, яка засновується на відчуженні частини створеної для користувачів цінності. Моделі монетизації можуть бути різними і передбачати абонементську плату, комісійні платежі або оплату додаткових послуг, що надаються поряд з основними, тощо.

Зростання комерційних цифрових платформ відбувається великими темпами, трохи повільніше виникають та розвиваються державні цифрові платформи, спрямовані на забезпечення потреб громадян та органів державної влади. Залежно від виду (приватна чи публічна) цифрові платформи мають відмінності у правовому регулюванні.

Для цифрових платформ, заснованих приватним бізнесом, характерною є комерційна модель правової регламентації. Цифрові платформи, які створюються державою з метою виконання своїх функцій, регулюються на основі централізованої моделі правового регулювання.

Комерційна платформа створюється правовим актом приватної компанії, її засновником. Засновник самостійно вирішує основні питання функціонування платформи: порядок управління, її функції, статус учасників (користувачів), які нею користуються, порядок обміну даними. Діяльність платформи здійснюється на основі актів засновника, до яких приєднуються всі інші учасники, які мають намір використовувати платформу.

Зазвичай, такими актами є: Політика конфіденційності, Умови використання та правова інформація, Угода про надання додаткових послуг, Договір надання транзакційних послуг. Зазначені документи розробляються з урахуванням національного законодавства компанії – засновника платформи, додатково можуть враховуватися приписи міжнародних договорів, учасником яких є держава, резидентом якої є компанія-засновник.

Управління платформою здійснює компанія-засновник або його дочірня компанія (оператор платформи). Прикладами комерційних цифрових платформ є Amazon, eBay, Uber, Google, AliExpress, Facebook та ін.

Державні (публічні) цифрові платформи, на відміну від приватних, заснуються державою в особі її державних органів. Функціонування такої платформи визначається нормативно-правовим актом держави відповідного рівня, в якому встановлюється порядок діяльності та управління, визначаються учасники платформи, мета і завдання. Управління цифровою платформою здійснює уповноважений державний орган (оператор платформи). Діяльність державних цифрових платформ обмежена територією держави.

Державна цифрова платформа не має не мети отримання прибутку, на відміну від приватних, оскільки створюється державою з метою підвищення ефективності надання державних услуг за рахунок цифровізації процесів взаємодії з їх споживачами. Саме тому монетизація діяльності платформи тут відсутня.

Особливістю функціонування державних цифрових платформ є відсутність інших платформ, конкуруючих у певній сфері, що пояснюється недоречністю заснування державою кількох платформ в державному управлінні.

В Україні повноцінних державних цифрових платформ не створено, однак Єдиний державний портал адміністративних послуг (<https://my.gov.ua/>) в перспективі можна розглядати в якості державної платформи, де з однієї сторони представлені органи влади всіх рівнів, а з іншої сторони – фізичні та юридичні особи.

Незважаючи на бурхливий зріст цифрових платформ та їх позитивну роль у соціально-економічному зростанні держав та світу в цілому, діяльність цих бізнес-інструментів досить сильно впливає на звичні суспільні відносини, що має наслідком появу низки правових проблем, пов'язаних з функціонуванням цифрових платформ.

Діяльність цифрових платформ призвела до виникнення низки правових проблем, які потребують вирішення:

1. Збір, обробка і зберігання великих даних. Цифрова платформа збирає та оброблює великі масиви даних, зокрема, інформацію про користувачів платформи, інформацію про товари, послуги, що надаються через платформу. Під час збору, обробки і зберігання великих даних в першу чергу виникають питання інформаційної безпеки – відсутність прозорості у тому, як оператори платформ використовують отриману інформацію, як забезпечується доступ до неї і як дотримуються права користувачів при цьому.

2. Зберігання персональних даних користувачів платформи, комерційної таємниці юридичних осіб. Більша частина великих даних так чи інакше стосується персональних даних фізичних осіб – користувачів сайтів та конфіденційної інформації юридичних осіб – приватного та публічного бізнесу. Таким чином, однією з найбільшою проблемою функціонування цифрових платформ є проблема збереження конфіденційних та персональних даних, недопущення їх витоку при збиранні інформації за допомогою технологій великих даних.

3. Забезпечення рівного доступу користувачів до цифрової платформи, заборона дискримінації у цій сфері. Правила доступу до цифрових платформ повинні бути єдиними для всіх користувачів, унеможливити встановлення нерівних умов щодо доступу і використання платформи різними категоріями користувачів.

4. Регулювання зайнятості шляхом використання цифрових платформ. Завдяки цифровим платформам формується віртуальний ринок праці та новий вид дистанційної роботи – електронний фріланс. Цифровізація ринку праці передбачає зміну правового регулювання трудових відносин, закріплення правом форм зайнятості громадян через використання цифрових платформ – бірж праці. Однак брак законодавства про зайнятість шляхом використання цифрових платформ сприяє правовій незахищеності громадян, які на власний ризик працюють на віртуальному ринку праці.

5. Проблеми конкурентоспроможності та монополізації бізнес-середовища. Оператором цифрової платформи може встановлюватися привілейоване становище власника цифрової платформи щодо учасників платформи, наприклад, шляхом просування послуг і товарів компанії-монополіста, встановлення непрозорої цінової політики, встановлення цінових та інших обмежень для певних учасників, надання відмови учасникам у доступі на ринок або перешкоджанні у такому доступі.

6. Оподаткування діяльності оператора цифрової платформи та діяльності її учасників, які здійснюють продаж товарів або надання послуг.

Вирішення зазначених проблем може бути здійснене шляхом формування законодавства про цифрові платформи. Основним завданням держави є встановлення ключових принципів правового регулювання діяльності цих бізнес-інструментів цифрової економіки, які надалі повинні знайти своє відображення у корпоративних нормативних актах операторів платформ.

Правове регулювання діяльності цифрових платформ повинно також містити підходи до суб'єктів, залучених до діяльності цифрових платформ, зокрема, визначати їх види та відповідальність за викону-

вані функції, приміром, за здійснювані збір та обробку даних, забезпечення функціонування цифрової платформи. Крім визначення суб'єктного складу відносин та їх прав і обов'язків, має бути встановлено правовий статус цифрової платформи як об'єкта правового регулювання, визначені її особливості та режими правового регулювання.

Висновки. Суспільні відносини, які виникають у зв'язку з розвитком цифрової економіки, мають комплексний характер і володіють істотною специфікою щодо їх об'єкта і предмета, суб'єктного складу, умов виникнення, зміни і припинення, що зумовлює необхідність їх комплексної регламентації. Частиною цих суспільних відносин є відносини, пов'язані із впровадженням та функціонуванням комерційних цифрових платформ як бізнес-інструментів цифрової економіки.

Комплексний характер відносин, які виникають в межах функціонування цифрових платформ, визначає складність правового регулювання цього об'єкта, оскільки діяльність цифрових платформ зачіпає предмети як публічного (фінансове, податкове), так і приватного права (цивільне, господар-

ське, трудове). Це означає, що розвиток цифрової економіки вимагає докорінних змін у загальних підходах до правової регламентації нового типу економічних відносин.

Приміром, мають бути переглянуті наявні підходи до правового регулювання відносин у сфері обробки персональних даних, з урахуванням здійснення збору та обробки інформації за допомогою технологій великих даних. Перший крок у цьому напрямі – це визначення правового режиму інформації, отриманої з використанням технологій великих даних, який має передбачити організаційні, функціональні і технічні вимоги до систем обробки даних. Визначення правових режимів різних видів інформації повинно бути втілене в межах чинного національного законодавства про інформацію. Надалі потребують вирішення інші проблеми функціонування цифрових платформ, як-от: забезпечення рівного доступу до платформи, недопущення монополії на ринках цифрової платформи, розвиток нових форм зайнятості через цифрові платформи, вирішення проблем з оподаткуванням діяльності операторів платформ та їх учасників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щеглюк С. Морфологія цифрової економіки: особливості розвитку та регулювання цифрових технологічних платформ (науково-аналітична записка). 18 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20190301.pdf>.
2. Січкаренко К. О. Цифрові платформи: підходи до класифікації та визначення ролі в економічному розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 35. С. 28-32.
3. Ляшенко В. І. Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Харків: 2018. 252 с.
4. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Центр Разумкова. Київ, 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf.
5. Гніденко В., Капліна Г. Аналіз тенденцій розвитку віддаленої зайнятості в Україні. URL: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-29-9_2.
6. Левицька Н. О. Сучасні тенденції розвитку нормативно-правового регулювання цифрової економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 26-29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/4>.
7. Шаповалова О. В. Цифрова платформа електронного адміністрування податку на додану вартість. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2018. № 2 (11). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Sharovalova11.pdf>.
8. Исследование ПАО «Ростелеком» «Цифровые платформы. Подходы к определению и типизации». URL: <https://ict.moscow/research/cifrovye-platformy-podhody-k-opredeleniyu-i-tipizacii/>.
9. Грибанов Ю. И. Цифровая трансформация социально-экономических систем на основе развития института сервисной интеграции: дис ... док. екон. наук. Санкт-Петербург, 2019. 355 с.
10. Развитие регулирования: новые вызовы в условиях радикальных технологических изменений : материалы XX апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества (г. Москва, 9-12 апр. 2019 г.). Москва, 2019. 88 с.

REFERENCES

1. Shehehliuk S. Morfolohiia tsyfrovoy ekonomiky: osoblyvosti rozvytku ta rehuliuвання tsyfrovoykh tekhnolohichnykh platform (naukovo-analitychna zapyska). URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20190301.pdf> [in Ukrainian].
2. Sichkarenko K. O. (2018). Tsyfrovoy platformy: pidkhody do klasyfikatsii ta vyznachennia roli v ekonomichnomu rozvytku. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 35, 28-32 [in Ukrainian].

3. Liashenko V. I., Vyshnevskiy O. S. (2018). Tsyfrova modernizatsiia ekonomiky Ukrainy yak mozhlyvist proryvnoho rozvytku. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinanty. Tsentr Razumkova. (2020). Kyiv. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf [in Ukrainian].
5. Hnidenko V., Kaplina H. Analiz tendentsii rozvytku viddalenoj zainiatosti v Ukraini. URL: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-29-9_2 [in Ukrainian].
6. Levytska N. O. (2019). Suchasni tendentsii rozvytku normatyvno-pravovoho rehuliuвання tsyfrovoy ekonomiky. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Legal scientific electronic journal*, 5, 26-29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/4> [in Ukrainian].
7. Shapovalova O. V. (2018). Tsyfrova platforma elektronnoho administruvannya podatku na dodanu vartist. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo* : elektron. nauk. vyd., № 2 (11). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Shapovalova11.pdf> [in Ukrainian].
8. Issledovaniye PAO «Rostelekom» «Tsifrovyye platformy. Podkhody k opredeleniyu i tipizatsii». URL: <https://ict.moscow/research/cifrovye-platformy-podhody-k-opredeleniyu-i-tipizacii/> [in Russian].
9. Griбанov Yu. I. (2019). Tsifrovaya transformatsiya sotsialno-ekonomicheskikh sistem na osnove razvitiya instituta servisnoy integratsii. *Doctor's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].
10. *Razvitiye regulirovaniya: novyye vyzovy v usloviyakh radikalnykh tekhnologicheskikh izmeneniy: materialy XX mezhdunar. nauch. konf. po problemam razvitiya ekonomiki i obshchestva (g. Moskva. 9-12 apr. 2019 g.) - Development of regulation: new challenges in radical technological changes: Proceedings of XX Intern. Scientific conf. on the development of economics and society.* (2019). Moskva [in Russian].

КОХАН ВЕРОНИКА

кандидат юридических наук, старший научный сотрудник
НИИ правового обеспечения инновационного развития НАПрН Украины

ЦИФРОВАЯ ПЛАТФОРМА КАК ИНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Статья посвящена правовому регулированию цифровых платформ как основных бизнес-инструментов цифровой экономики. Автором описаны коммерческая и централизованная модели правового регулирования деятельности цифровых платформ. В статье рассмотрены правовые проблемы, возникающие в связи с функционированием цифровых платформ, в том числе, обеспечение равного доступа к платформе, недопущение монополизации рынков цифровых платформ, необходимость урегулирования новых форм занятости с помощью цифровых платформ, обеспечение информационной безопасности, конфиденциальности личных данных пользователей платформ.

Ключевые слова: цифровая платформа, цифровая экономика, модель правового регулирования, оператор цифровой платформы.

KOKHAN VERONIKA

Ph.D, Senior Researcher of the Scientific & Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine

DIGITAL PLATFORM AS A DIGITAL ECONOMY TOOL

Problem setting. Digital platforms ensure the digital activity of state bodies and business. They are tools for the digital transformation of socio-economic systems at all levels that implement network management. The functioning of digital platforms is not limited by borders, they can work anywhere.

Now the digital platform has become a separate object of legal regulation, which has its own peculiarities and needs to be regulated by law.

Analysis of recent researches and publications. Digital platforms are studied in the scientific works of Sichka-renko K. O., Lyashenko V. I., Vyshnevsky O. S., Yarmolenko Yu. O.

Target of research. The purpose of the article is to provide a definition of the term “digital platform”, to describe the models of legal regulation of digital platforms, to identify the main problems connected with digital platforms maintaining.

Article’s main body. The definitions of «digital platform», that are available in the scientific literature, contain primarily technological characteristics of this phenomenon, while we are interested in the legal features of digital platforms.

From the law point of view, a digital platform should be defined as software or software and hardware that provides third parties access to the digital environment, ensures interaction and other activities between participators in order to develop their software or sell their products, works or services.

Depending on the type (private or public), digital platforms have differences in legal regulation. A commercial model of legal regulation characterizes private digital platforms. State digital platforms are regulated because of a centralized model of legal regulation.

The commercial platform is established by a legal act of a private company. The founder independently solves the basic questions of functioning of a platform. The activity of the platform is carried out on the basis of the acts of the founder, which are joined by all other participants who intend to use the platform.

The state bodies establish public (state) digital platforms. The functioning of such a platform is determined by the law regulations of the state of the appropriate level. An authorized state body (platform operator) manages the digital platform. The activity of state digital platforms is limited to the territory of the state.

The state digital platform is not for profit, unlike private ones, as it is created in order to increase the efficiency of public services through digitizing the processes of interaction with their consumers. No full-fledged state digital platforms have been created in Ukraine.

Legal regulation of digital platforms should be aimed at solving the following problems:

collection, processing and storage of big data;

storage of personal data of platform users, trade secrets of legal entities;

providing user access to the digital platform and non-discrimination in this area;

employment regulation through the use of digital platforms;

problems of competitiveness and monopoly in the business environment;

taxation of the activity of the digital platform operator and the activity of its participants who sell goods or provide services.

Conclusions and prospects for the development. The complex nature of the relations that arise within the functioning of digital platforms determines the complexity of the legal regulation of this object, as the activities of digital platforms affect both public (financial, tax) and private law (civil, commercial, labor). This means that the development of the digital economy requires radical changes in the general approaches to the legal regulation of a new type of economic relations.

Keywords: digital platform, digital economy, model of legal regulation, digital platform operator.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Кохан В. П. Цифрова платформа як інструмент цифрової економіки. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 29–34.